

II. ARTYKUŁY

Janusz Grabowski

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa)

BOLESŁAW V „Z PUSTĄ KIESZENIĄ”. O PROBLEMACH FINANSOWYCH KSIĘCIA WARSZAWSKIEGO (1471–1488)

Bolesław V¹ był młodszym synem Bolesława IV i Barbary, córki Aleksandra (Olelka) Olgierdowicza, księcia kijowskiego². Urodził się około 1453 r.³ Najpopularniejsze wśród Piastów mazowieckich imię otrzymał na cześć ojca i dziada (Bolesława Januszowica); nosili je również dwaj zmarli młodo przed nim bracia⁴. Etymologią tego imienia zajmowano się już w średniowieczu⁵, objaśniając je jako „górujący sławą”, „większy sławą”⁶, co potwierdziły współczesne badania językoznawców⁷. Chociaż imię Bolesław było kognatyczne, gdyż zostało zapożyczone od czeskiej dynastii Przemyślidów⁸, to dzięki sławie jaką zdobył pierwszy król Polski stało się jednym z najbardziej rozpowszechnionych imion piastowskich i przez to nabrało wyraźnie cech imienia agnatycznego⁹. Wśród Piastów

¹ Epitet nadany w tytule nawiązuje do przydomka Fryderyka IV Habsburga (1382–1439), władcy Austrii i Tyrolu, spowinowaconego z książętami mazowieckimi przez brata Ernesta I, męża Cymbarki Siemowitówny. Fryderyk IV od swych przeciwników politycznych otrzymał przezwisko „mit der leeren Tasche” (z pustą kieszenią). W odróżnieniu jednak od władztwa Bolesława V księstwo Fryderyka IV, dzięki dochodom płynącym z wydobycia srebra, przeżywało okres rozkwitu gospodarczego.

² K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, Poznań-Wrocław 1998, s. 192–183.

³ J. Grabowski, *Bolesław V (ok. 1453–1488)* [w:] *Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, Kraków 2019, s. 302.

⁴ K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 182.

⁵ Relacjonując spotkanie Bolesława Chrobrego z cesarzem Ottonem III odbyte w siedzibie Dziadoszan Thietmar pisał, że wyjechał „na jego spotkanie Bolesław, który zażywał się większą sławą, nie dla swoich zasług, lecz dla tego, że takie było z dawna przyjęte znaczenie tego słowa”, *Kronika Thietmara*, t. 1, tłum. M. Z. Jedlicki, Wrocław 2004, s. 164.

⁶ *Kronika*, t. 1, s. 164.

⁷ J. Hertel, *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wczesnym średniowieczu*, Warszawa 1980, s. 99.

⁸ K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa-Wrocław 1992, s. 80.

⁹ Tenże, *Dokumentacyjne funkcje imion w średniowieczu* [w:] *Powstanie — przepływ — gromadzenie informacji. Materiały I sympozjum nauk dających poznać źródła historyczne*, red. J. Pakulski, Toruń 1978, s. 67.

mazowieckich imię Bolesław wystąpiło po raz pierwszy u syna Konrada I – Bolesława, który otrzymał je na cześć pradziada, Bolesława Krzywoustego¹⁰.

Z okresu przed podziałem ojcowizny (1471) nie jest znana indywidualna działalność księcia. Początkowo, podobnie jak wszyscy młodszy Bolesławowice, pozostawał pod opieką babki Anny Fiodorowny, która przez cztery lata, wraz z radą księżęcą, sprawowała rządy w imieniu nieletnich wnuków¹¹. Po jej śmierci, w maju 1458 r., opiekę nad Bolesławowicami objęła ich matka Barbara Aleksandrowna, która już na początku sierpnia występowała jako regentka w księstwie czersko-warszawskim¹². W tym czasie utrzymywano fikcję samodzielnych rządów nieletnich Bolesławowiców, gdyż kancelaria księżęcą wystawiała dokumenty najpierw w imieniu Konrada III, a później (od 1456 r.) pozostałych jego braci. Natomiast matka księżąt jako *ducissa et gubernatrix Masovie* sprawowała faktycznie rządy w dzielnicach, biorąc udział w posiedzeniach roków księżęcych¹³. Dopiero 4 IV 1471 r. — po uzyskaniu pełnoletniości przez najmłodszego z Bolesławowiców — Janusza II, doszło do podziału schedy po Bolesławie IV¹⁴. W wyniku podziału ojcowizny w 1471 r. Bolesławowi V przypadły miasta Stara i Nowa Warszawa wraz z powiatami ziemi warszawskiej: błońskim (bez miasta Błonia), tarczyńskim i warszawskim; ziemia zakroczymska z powiatami: zakroczymskim, nowomiejskim i serockim oraz ziemia nurska z powiatami: nurskim, kamienickim i ostrowskim.

Analizując listę współpracowników i doradców księcia Bolesława V można zauważyć, że łączyły go bardzo bliskie relacje z najmłodszym bratem Januszem II. Książęta wspólnie uczestniczyli w objazdach księstwa, spędzali razem święta i brali udział w uroczystościach religijnych, o czym świadczą m.in. zapiski w Metryce księżęcej i rejestrach skarbowych Janusza II, na przykład: „W Różanie w sobotę w dniu św. św. Piotra i Pawła apostołów [29 VI 1482] panom księżętom [Bolesławowi V i Januszowi II] na ofiarę 4 gr”¹⁵; „w niedzielę nazajutrz [30 VI 1482] 4 gr na ofiarę panom księżętom”¹⁶. Bolesławowice korzystali nie tylko z tych samych stacji księżęcych (co dawało oszczędności w utrzymaniu dworu), lecz również przez wiele lat mieli wspólnego marszałka nadwornego oraz szefa kancelarii. Piotr Chodkowski będąc kanclerzem Bolesława V i Janusza II

¹⁰ Tenże, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, Poznań-Wrocław 2001, s. 50.

¹¹ J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią księżąt*, Kraków 2012, s. 173; tenże, *Anna Fiodorówna (ok. 1395–1458) [w:] Poczet księżąt i księżnych*, s. 187.

¹² O tytułaturze księżnej Barbary Olekówny, zob. tenże, *Dynastia Piastów mazowieckich*, s. 173, 361–362.

¹³ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Księgi ziemskie i grodzkie warszawskie (dalej: Warszawskie ziem. i gr.), sygn. 3, s. 425, 427, 433; AGAD, Księgi ziemskie tarczyńskie, seria I, nr 1, s. 451; AGAD, Księgi ziemskie wyszogrodzkie. Omnium transactionum, sygn. 2, k. 229, 247; AGAD, Księgi ziemskie zakroczymskie. Wieczyste relacje (dalej: Zakroczymskie ziem. wiecz. rel.), sygn. 6, k. 12, 71v.

¹⁴ J. Grabowski, *Dynastia*, Aneks 1, nr 18, s. 569–574.

¹⁵ *Księga skarbowa Janusza II księcia mazowieckiego z lat 1477–1490* (dalej: KS), wyd. J. Senkowski, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, R. 7, 1959, nr 3, z. dod., nr 639: *Item in Rozan sabbato die bb. Petri et Pauli apostolorum d. ducibus pro offertorio 4 gr*. Zob. J. Grabowski, *Księga skarbowa Janusza II. Prace nad nową edycją rachunków dworu księżęcego* [w:] *Ediciones sine fine*, red. K. Kopiński, W. Mrozowicz, J. Tandecki, Toruń 2017, s. 117–130.

¹⁶ KS, nr 640: *item ibidem die dominica in crastino 4 gr pro offertorio d. ducibus*.

(1471–1481), prowadził jednak oddzielne dla każdego z książąt rejestry metryczne¹⁷. W rejestrach skarbowych skrupulatnie notował wszystkie operacje finansowe (zwłaszcza pożyczki) udzielane przez Janusza II swemu starszemu bratu. Ta bliska współpraca wynikała z niewielkiej różnicy wieku między nimi oraz z faktu, że obaj (przez prawie cały ten okres) byli kawalerami. Dlatego na dokumentach Bolesława V oraz we wpisach do Metryki książęcej dość często spotykamy współpracowników Janusza II. Są to głównie urzędnicy ziemscy: ciechanowscy, łomżyńscy i makowsko-różańscy, a po 1475 r. także płoccy, wiscy i zawkrzeńscy¹⁸.

Spośród synów księcia Bolesława IV nie tylko Bolesław V, o czym będzie mowa, był osobą lekkomyślną i niezbyt gospodarną. Także jego starszy brat Kazimierz III, biskup płocki, przez cały okres panowania miał poważne problemy finansowe. Jego rządy jako ordynariusza diecezji płockiej krytycznie oceniała kapituła katedralna. Prowadzona ze szkodą dla integralności dóbr biskupich działalność gospodarza i finansowa Kazimierza III była przyczyną jego ostrego konfliktu z kapitułą, zarzucającą mu niegospodarność i uleganie wpływom świeckich doradców, zwłaszcza ulubieńca księcia — sołtysa Jana z Moszyna¹⁹. Konflikt między biskupem i kapitułą postanowił zażegnać papież Sykstus IV, doprowadzając do odebrania ordynariuszowi płockiemu zarządu dobrami diecezji i powierzenia ich administrowania wikariuszowi kapitulnemu, którym był doktor dekretów Mikołaj z Mirzyńca, cieszący się autorytetem wśród duchowieństwa płockiego²⁰.

Powracając do Bolesława V należy stwierdzić, że zachowane wpisy w księgach sądowych oraz rejestry skarbowe świadczą o jego problemach finansowych. Bolesław V nie tylko zastawiał i sprzedawał dobra książęce, lecz również pożyczzał pieniądze od swoich braci. Dlatego w lipcu 1484 r. w wyniku zadłużenia u najstarszego brata — Konrada III²¹, utracił Zakroczym i dobra książęce w ziemi zakroczymskiej, co zostało potwierdzone stosownym wpisem do ksiąg sądowych ziemskich zakroczymskich²². W tym samym roku sprzedał za 2000 złotych węgierskich braciom Prażmowski, archidiaconowi płockiemu

¹⁷ J. Grabowski, *Piotr z Chodkowa, kanclerz książęcy, biskup płocki. Przyczynek do roli uczonych na Mazowszu w późnym średniowieczu*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 107–119.

¹⁸ Zob. tenże, *Współpracownicy i dworzanie Janusza II księcia mazowieckiego (1471–1495). Ze studiów nad otoczeniem prowincjonalnych władców w średniowieczu* [w:] *Materiały V Kongresu Mediewistów Polskich*, t. 5, red. J. Sperka, K. Kollinger, Rzeszów 2018, s. 273–307.

¹⁹ *Joannis Dlugossi Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae*, ks. 12, ed. K. Baczkowski i in., Kraków 2005, s. 281; J. Grabowski, *Kazimierz III, biskup płocki (1449–1480)* [w:] *Poczet książąt i księżnych*, s. 298; L. Zygmunt, *Piastowie mazowieccy na stolicach biskupich* [w:] *Dziedzictwo książąt mazowieckich. Stan badań i postulaty badawcze*, red. J. Grabowski, P. Mrozowski, R. Mroczek, Warszawa 2016, s. 156.

²⁰ S. M. Szacherska, *Mikołaj z Mirzyńca* [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. 21, s. 126–127.

²¹ J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich*, s. 181.

²² AGAD, Zakroczymskie ziem. wiecz. rel., sygn. 13, k. 282: *Hic illustrissimus princeps dominus dux Conradus in opidum Zakroczim cum districtibus magnis et paruis, que intromissus et introligatus. Termini communes Zakroczim die sabbati (feria qns)* [przekreślone — JG] *ante sancte Margarete festum in presencia Pauli Dudzky capitanei Zakrocziemiensi, Pauli Pssuczky, anno Millesimo CCCC LXXX quarto.*

Michałowi i dworzaninowi książęcemu Wawrzyńcowi, rozległe dobra obejmujące Nieporęt z przyległościami²³. Ponadto książę nadał Prażmowskiemu prawo chełmińskie na Nieporęt z bardzo niskim czynszem książęcym po 1 gr z każdej włóki osiadłej i uwolnił kmieci od prac przy grodach²⁴. Wcześniej (1483 r.) sprzedał za 600 florenów w złocie kasztelanowi warszawskiemu Janowi z Radzyna wieś książęcą Wiązowno w powiecie warszawskim, wraz z młynami i sadzawkami²⁵. Zauważmy że w 1478 r. Jan z Radzyna (wówczas podkomorzy zakroczymski) otrzymał od Bolesława V wieś książęcą Dziekciniec w powiecie warszawskim²⁶. Książę nadał tej wsi prawo chełmińskie z czynszem po 2 gr pospolite z każdej włóki osiadłej²⁷. 14 III 1484 r. Bolesław V sprzedał za pokaźną kwotę 250 florenów w złocie dziekanowi plockiemu Mikołajowi Miszewskiemu czynsz książęcy z trzech wsi należących do klasztoru w Czerwińsku²⁸. 25 IX 1482 r. Bolesław V wystawił dokument dla Macieja z Niekszyzna, kanonika warszawskiego i plebana w Zakroczymiu, który w zamian za zwolnienie od świadczeń książęcych zapłacił 100 ½ złotych węgierskich²⁹.

Znajdując się w stałych kłopotach finansowych Bolesław V początkowo próbował narzucić poddanym obowiązek wykupu zadłużonych dóbr książęcych³⁰, jednak nie dało to pozytywnego rezultatu. W 1482 r. ziemianie godząc się na pobranie przez Bolesława V podatku na pokrycie kosztów wykupu dóbr książęcych i znając rozrzutność swego księcia wybrali niezależnych poborców, którzy mieli zebrać pieniądze i przeprowadzić wspomniany wykup³¹. W wyniku presji poddanych Bolesław V, w przywileju ziemskim wystawionym na zjeździe generalnym w Warszawie 14 X 1482 r., potwierdził zasadę, że składanie podatków na wykup zastawionych dóbr książęcych nie należy do obowiązków poddanych³². Ponadto książę, w obecności najważniejszych dygnitarzy, w tym kasztelanów: wiskiego, warszawskiego, wyszogrodzkiego, zakroczymskiego, ciechanowskiego i raciańskiego oraz marszałka i kanclerza książęcego, zobowiązał się do nie zastawiania i nie sprzedawania dóbr książęcych (wsi, miast, młynów)³³ oraz zwolnił poddanych od opłaty za czytanie przywilejów książęcych³⁴.

Bolesław V przejawiał większą niż jego bracia ustępliwość wobec poddanych. Tylko w latach 1475–1483 wydał siedem przywilejów³⁵ zwalniających od wszel-

²³ AGAD, Metryka Koronna (dalej: MK), sygn. 9, k. 164 n; J. Senkowski, *Skarbowość Mazowska od końca XV wieku do połowy 1526 roku*, Warszawa 1965, s. 49; *Słownik historyczno-geograficzny ziemi warszawskiej* (dalej: SHZW), oprac. A. Wolff, K. Pacuski, Warszawa 2013, s. 175.

²⁴ SHZW, s. 175.

²⁵ AGAD, MK, sygn. 9, k. 159v; SHGZW, s. 307.

²⁶ AGAD, MK, sygn. 9, k. 95–95v.

²⁷ SHZW, s. 59.

²⁸ J. Senkowski, op. cit., s. 228.

²⁹ AGAD, MK, sygn. 9, k. 153n; J. Senkowski, op. cit., s. 169.

³⁰ Zob. AGAD, MK, sygn. 9, k. 121: *si [...] terram seu bona emere vel alia redimere contigerit, extunc contibucionem [...]*.

³¹ J. Senkowski, op. cit., s. 170.

³² *Iura Masoviae terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego* (dalej: IMT), wyd. J. Sawicki, t. 2, Warszawa 1973, nr 145.

³³ IMT, t. 2, nr 145: „[11] Obligacio principis de non alienandis et obligandis bonis suis”.

³⁴ Tamże: „[14] De lecturis priuilegiorum et solucione eorumdem”.

³⁵ J. Senkowski, op. cit., s. 171.

kich podatków okolicznościowych. Otrzymali je dygnitarze mazowieccy, w tym Jan Lipski z Lipy, kasztelan wiski³⁶, Jan Rzwieński z Rzwienia, starosta i sędzia warszawski³⁷ oraz Aleksy Nadarzyński z Ruścia, marszałek dworu książęcego³⁸. W 1484 r. Bolesław V nadał Aleksemu z Nadarzyna (prawdopodobnie w zamian za udzieloną pożyczkę) czynsz roczny ze wsi książęcych Chlebowo, Gramnice, Kanie, Parzniewo i Wola Proszkowska w powiecie warszawskim³⁹. Z okresu panowania Bolesława V zachowało się wiele nadań dla mieszkańców Warszawy. Jako władca ziemi warszawskiej książę zabiegał o rozwój nie tylko swojej stolicy, ale również Nowej Warszawy, miasteczka żyjącego w cieniu Starej Warszawy. Pragnąc polepszyć sytuację mieszkańców Nowej Warszawy w 1476 r. nadał im grunty wolne od obciążeń z przeznaczeniem na pastwisko dla bydła⁴⁰. W 1477 r. na prośbę mieszczan książę potwierdził spalone przywileje dotyczące organizacji władz samorządowych Nowej Warszawy oraz uwolnił mieszkańców od ceł na terenie Księstwa Mazowieckiego, a także od płaconej księciu kary pieniężnej za pobicie. Ustalił też podział dochodu z jatek rzeźniczych oraz ustanowił jarmark na dzień św. Jadwigi (15 października)⁴¹. W 1481 r. Nowa Warszawa otrzymała od Bolesława V odnowiony przywilej na posiadanie łaźni i postrzygalni sukna⁴². Jeżeli chodzi o stolicę księstwa — Starą Warszawę, to książę w 1474 r. zwolnił Kacpra Wilka, wójta Starej Warszawy, jego potomstwo oraz wójtostwo warszawskie od służebności wojennych⁴³, nadał w 1478 r. rajcom przywilej na wyłączną sprzedaż piwa wareckiego⁴⁴, w 1479 r. potwierdził przywilej księcia Janusza I dla Starej Warszawy oraz zapewnił im wyłączność na sprzedaż napojów i piwa wareckiego⁴⁵. W 1480 r. zwolnił mieszczan od wszelkich danin i świadczeń na okres 14 lat w celu szybkiej odbudowy po pożarze⁴⁶, a w 1483 r. obiecał ograniczyć handel przyjezdnych kupców i nie nakładać nowych podatków⁴⁷. Bolesław V, wraz z młodszym bratem Januszem II, interweniował w 1473 r. u rady miasta Gdańska, aby ta zmusiła dwóch gdańskich murarzy: Piotra i Mikołaja, do naprawy wadliwie wykonanego pokrycia dachu warszawskiej kolegiaty p.w. św. Jana Chrzciciela⁴⁸. Ustępliwość księcia w relacjach z samorządem Warszawy

³⁶ K. Pacuski, *Możnowładztwo i rycerstwo ziemi gostynińskiej w XIV i XV wieku*, Warszawa 2009, s. 339.

³⁷ Tenże, *Rzwieński (ze Rzwienia) zw. też Rusieckim Jan* [w:] PSB, t. 34, s. 209.

³⁸ SHZW, s. 172.

³⁹ AGAD, *Warszawskie ziem. i gr.*, sygn. 5, s. 363–364.

⁴⁰ J. Grabowski, *XV-wieczne przywileje dla Nowej Warszawy. Ze studiów nad ustrojem i organizacją miasta extra muros w okresie książęcym*, „Rocznik Warszawski”, t. 37, 2012, Aneks nr 2.

⁴¹ Tamże, Aneks nr 3.

⁴² Tamże, Aneks nr 4

⁴³ *Przywileje królewskiego stołecznego miasta Starej Warszawy 1376–1772* (dalej: PSW), wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1913, nr 16.

⁴⁴ PSW, nr 18

⁴⁵ PSW, nr 19.

⁴⁶ PSW, nr 20.

⁴⁷ PSW, nr 21.

⁴⁸ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), Dokumenty i listy miasta Gdańska, sygn. 300D6.80; E. Koczorowska-Pielińska, *Warszawskie rzemiosło artystyczne i budowlane w XV w.*, Warszawa 1959, s. 87; S. Szybkowski, *Korespondencja książąt mazowieckich z radą miasta Gdańska w latach 1466–1526* [w:] *Dziedzictwo książąt mazowieckich*, s. 289.

wynikała z jego ciągłych kłopotów finansowych. Bolesław V pożyczał pieniądze od ziemian i patrycjuszy warszawskich pod zastaw dóbr i ruchomości. 18 VIII 1476 r. zastawił mieszczaninowi warszawskiemu Olbrachtowi za 200 kop gr wieś Słupno w powiecie warszawskim⁴⁹. Książę nie spłacił tej sumy w terminie, dlatego w 1485 r. został zmuszony do przekazania wsi Słupno wspomnianemu Olbrachtowi za dopłatą⁵⁰. 18 VI 1478 r. Bolesław V potrzebując gotówki na wykup wsi zastawionych bratu Konradowi III, za radą dygnitarzy mazowieckich: kasztelana warszawskiego Andrzeja z Raszyńca, kasztelana wyszogrodzkiego Ziemaka z Borukowa oraz stolnika płockiego i kanclerza książęcego Jana z Radzanowa, pożyczył od rajców warszawskich 100 kop groszy, dając im zabezpieczenie na czynszu książęcym w Warszawie, który rajcy mieli prawo pobierać do czasu spłaty zadłużenia⁵¹. Także w późniejszych latach Bolesław V był zadłużony u mieszczan warszawskich. W 1486 r. pożyczył od rajców warszawskich 70 dukatów w złocie⁵². Książę pożyczał też od innych osób, o czym wiadomo z listu Bolesława V z marca 1488 r. do rady miasta Gdańska, w którym prosił o prolongowanie mu długu w wysokości 150 florenów zaciągniętych u rajcy gdańskiego Jerzego Mandta⁵³. W tym samym roku (16 marca) Bolesław V wystawił dokument, w którym oznajmił, że jest winien 100 złotych węgierskich braciom Lasockim: Janowi, scholastykowi gnieźnieńskiemu i dziekanowi włocławskiemu oraz Stanisławowi Lasockiemu z Brzezin, podkomorzemu poznańskiemu⁵⁴. Książę zobowiązał się zwrócić dług na dzień św. Jana Chrzciciela; niestety zmarł wcześniej⁵⁵.

Pomimo poważnych kłopotów finansowych Bolesław V prowadził dostatnie życie, przebywając często na dworze swego młodszego brata Janusza II, gospodarnego władcy. Książęta byli ze sobą blisko związani, ich wspólnym wychowawcą był najpierw magister Mikołaj z Załęża, a potem doktor Piotr Chodkowski⁵⁶. Z czasem Bolesław V zadłużył się także u Janusza II i utracił na jego rzecz powiaty: błoński i tarczyński ziemi warszawskiej oraz kamieniecki ziemi nurskiej⁵⁷. Z zapiski z warszawskich rejestrów skarbowych z 26 VIII 1484 r. wynika, że na polecenie Janusza II przekazano Bolesławowi V kwotę 2000 zł w zamian za powiaty kamieniecki i błoński⁵⁸. Od września 1484 r. Janusz II wypłacał Bolesławowi V w ratach pieniądze za powiat tarczyński ziemi warszawskiej. I tak 14 IX 1484 r. zapłacono Bolesławowi 22 zł, 19 września — 82 zł, 30 września — 20 zł, 2 października — 5 zł, 4 października — 200 zł a 6 października

⁴⁹ AGAD, Warszawskie ziem i gr., sygn. 5, s. 248–249.

⁵⁰ AGAD, MK, sygn. 9, k. 170. Formalnie była to sprzedaż Słupna za 250 gr płatne w półgroszach oraz nadanie prawa nieodpowiednego mieszczaninowi warszawskiemu Olbrachtowi.

⁵¹ PSW, nr 17.

⁵² PSW, nr 22.

⁵³ APG, Dokumenty i listy miasta Gdańska, 300D6.190; S. Szybkowski, op. cit., s. 290.

⁵⁴ J. Grabowski, *Bolesław V (ok. 1453–1488)* [w:] *Poczet książąt i księżnych*, s. 304.

⁵⁵ Bolesław V zmarł w Łomży 27 IV 1488 r. K. Jasiński, *Rodowód Piastów mazowieckich*, s. 184.

⁵⁶ J. Grabowski, *Janusz II książę mazowiecki (1453/54–1495)*, „Zeszyty Naukowe SWPR”, Seria Humanistyczna, 2014, nr 2, s. 127.

⁵⁷ Tenże, *Dynastia Piastów mazowieckich*, s. 181.

⁵⁸ KS, nr 936: *d. duci Boleslao super districtus Camyenyeczensem et Blonensem dedi 2000 fl. ad mandatum d. ducis Johannis; et recepit possessionem d. dux Johannes eorundem districtam.*

— 30 zł⁵⁹. Janusz II początkowo był tolerancyjny i pożyczal bratu różne kwoty, nie zabezpieczając ich na jego dobrach. Z analizowanych rachunków wynika, że książę Bolesław V ustawicznie cierpiał na brak gotówki, pożyczal nie tylko od braci, ale również od urzędników ziemskich i kancelistów oraz mieszczan warszawskich i gdańskich. Finansowo wspierała go także jego matka Barbara⁶⁰, jednak największym jego wierzycielem był najmłodszy brat Janusz II. Kanceliści Piotr Chodkowski, a następnie Stanisław Lipski, skrupulatnie notowali wszystkie pożyczki. Przytoczę kilkanaście zapisek z rachunków skarbowych Janusza II, które dotyczą pożyczek udzielanych Bolesławowi V. W 1479 r. Janusz II pożyczył Bolesławowi V następujące kwoty: 31 lipca — dwie kopy gr⁶¹, 12 października — jedną kopę gr⁶², 16 listopada — jedną kopę gr, 25 listopada — dwie kopy gr (pożyczka dotyczyła zapłaty za dwa konie dostarczone księciu przez Rusinów)⁶³, 6 grudnia — 6 zł i ½ kopy gr⁶⁴. W dniu 30 grudnia „pan książę Jan pożyczył panu księciu Bolesławowi rodzonemu swemu 10 kop”. 21 VIII 1481 r. Stanisław Lipski zanotował, że „we wtorek w oktawie Wniebowzięcia Dziewicy Marii [21 VIII 1481] w Warszawie na polecenie pana księcia Jana dałem 100 florenów księciu Bolesławowi, które Jego Wysokość podpisał własnoręcznie”⁶⁵. Wcześniej Lipski zanotował, że „w poniedziałek najbliższy po święcie św. Zofii [21 V 1481] w Płocku Ubysław, pisarz płoński i zarządca zamku plockiego i poborca cła wodnego dał księciu Janowi z cła wodnego 100 florenów w złocie i 60 kop w półgroszach, które te wszystkie pieniądze pan książę Jan dał w formie pożyczki, panu księciu Bolesławowi, rodzonemu swemu w Warszawie, w piątek w oktawę Wniebowzięcia Pana [1 VI 1481]”⁶⁶. Janusz II udzielał bratu także pożyczek na spłatę zadłużonych dóbr. Podkanclerzy Lipski zanotował, że przekazał „w Ciechanowie [31 XII 1481] Adamowi Wilkanowskiemu 100 florenów na polecenie księcia Jana za dług pana księcia Bolesława, które na dobrach Biała miał [zapisany]”⁶⁷. 25 III 1482 r. z polecenia Janusza II przekazano Bolesławowi 400 zł, żeby spłacił dług u marszałka Zawiszy Dłużniewskiego z Konradzca⁶⁸. Janusz II spłacał również długi Bolesława V zaciągnięte u Żydów, m.in. z jego polecenia przekazano Żydówce Oszwinie (Oschwyna) 26 zł „za pana księcia Bolesława”⁶⁹.

Janusz II przywiązywał dużą uwagę do swego wyglądu. Nabywał drogie akсамitne sukno „złotem przetykane”: angielskie, szwabskie oraz pochodzące z Florencji, Flandrii i Amsterdamu. Zamawiał pozłacane i srebrne dzbany, łyżki, puchary, nożyczki i inne rzeczy luksusowe, jak perły. Dlatego nie dziwi, że

⁵⁹ KS, nr 949, 954, 961–963, 967.

⁶⁰ KS, nr 838. Z zapiski wynika, że księżna Barbara będąc u synów w Warszawie (24 II 1483 r.) pożyczyła Januszowi II 50 kop gr zastrzegając, że połowę tej kwoty, mianowicie 50 zł, ma przekazać bratu Bolesławowi.

⁶¹ KS, nr 326.

⁶² KS, nr 372.

⁶³ KS, nr 1344.

⁶⁴ KS, nr 1346.

⁶⁵ KS, nr 559: *quos S. S. inscripsit manu sua.*

⁶⁶ KS, nr 500.

⁶⁷ KS, nr 729.

⁶⁸ KS, nr 1309.

⁶⁹ KS, nr 1053.

postanowił nabyć od swego starszego brata drogocenne perły⁷⁰. Nie wiadomo czy chciał przez to dopomóc bratu w spłacie zadłużenia, czy wykorzystać jego trudną sytuację finansową i nabyć tanio cenny towar. O wycenę pereł zwrócono się do kupca warszawskiego Hanusza, haftarza i tkacza złotem⁷¹, które 29 V 1482 r. wycenił na 250 zł⁷². Nie była to cała kolekcja pereł należąca do Bolesława V, gdyż w następnych dniach z polecenia Janusza II wypłacano Bolesławowi V różne kwoty za perły⁷³. Sprzedaż pereł była spowodowana prawdopodobnie trudną sytuacją finansową księcia warszawskiego, gdyż — jak zanotował podkanclerzy Stanisław Lipski — w rachunkach skarbowych: „pan książę Bolesław od pana księcia Jana, poczawszy od 17 lutego do 10 marca 1482 przyjął 951 florenów”⁷⁴.

Ustawiczne kłopoty finansowe Bolesława V rzutowały także na jego życie osobiste. Książę zakochał się w 1477 r. w wojewodziance bełskiej Annie Radzanowskiej, którą 22 lipca tego roku poślubił⁷⁵. Spotkało się to z negatywną reakcją jego braci i dygnitarzy mazowieckich. Niechęć braci nie dotyczyła wybranki księcia. Anna Radzanowska pochodziła ze znanej i zamożnej rodziny urzędniczej⁷⁶. Była córką Zygmunta z Radzanowa, Niszczyc i Uhnowa h. Prawda, chorążego płockiego (1443–1465), a następnie wojewody bełskiego (1465–1470)⁷⁷. Konrad III i Janusz II znając lekkomyślność Bolesława V, który zaciągał kolejne pożyczki pod zastaw dóbr książęcych, słusznie obawiali się o los jego władztwa. Tym bardziej, że książę po poślubieniu Anny zaczął zaciągać kolejne pożyczki. Powołał także podstolego płockiego Jana Radzanowskiego (brata Anny) na urząd kanclerza księstwa i nadał mu wieś Radzikowo w ziemi zakroczymskiej⁷⁸. W wyniku sprzeciwu braci i dygnitarzy mazowieckich Bolesław V został zmuszony do rozstania z Anną Radzanowską⁷⁹. W konsekwencji Jan Radzanowski

⁷⁰ J. Grabowski, *Janusz II* [w:] *Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, s. 317–318.

⁷¹ Na jego temat, zob. E. Koczorowska-Pielińska, op. cit., s. 48–50.

⁷² KS, nr 1301.

⁷³ KS, nr 1302, 1304, 1306, 1307.

⁷⁴ KS, nr 1308.

⁷⁵ *Joannis Długossi Annales*, ks. 12, s. 406: *Boleslaus Masovie dux ceco amore Anne virginis Hunowska, filie olim Pauli de Hunow palatini Belszensis de domo Prawditarum, correptus, ipsam accepit vicesima Iuli in uxorem. Celebratisque nuptiis, cum a fratribus et baronibus prioribus pluribus improperiis laceseretur, eadem facilitate*. Należy sprostować filiację Anny podaną przez dziejopisa, gdyż ojcem wybranki Bolesława V nie był Paweł, lecz Zygmunt z Radzanowa. Długosz pomylił dziada Anny — Pawła z Radzanowa, wojewodę bełskiego (1435–1448/40) z jej ojcem — Zygmuntem. Zob. J. Grabowski, „*Annales seu cronicae*” Jana Długosza jako źródło do genealogii Piastów. *Spojrzenie po latach* [w:] *Jan Długosz (1415–1480) życie i dzieła*, red. L. Korczak, M. D. Kowalski, P. Węcowski, Kraków 2016, s. 164–166.

⁷⁶ *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku*. *Spisy*, oprac. H. Gmińterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992, s. 68, nr 357, 359; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, oprac. A. Borkiewicz-Celińska, Warszawa 1998, z. 3, s. 253–254; A. Supruniuk, *Mazowsze Siemowitów (1341–1442). Dzieje polityczne i struktury władzy*, Warszawa 2010, s. 165; A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII w.*, Warszawa 1993, s. 330.

⁷⁷ J. Grabowski, *Anna Radzanowska (ok. 1465 — po 1478)* [w:] *Poczet książąt i księżnych*, s. 307–310.

⁷⁸ AGAD, MK, sygn. 9, k. 101.

⁷⁹ J. Grabowski, *Małżeństwa niedynastyczne Piastów mazowieckich* [w:] *Dziedzictwo książąt mazowieckich*, s. 110.

utracił urząd kanclerza, na który powrócił Piotr Chodkowski (jego kanclerstwo było wspólne dla Janusza II i Bolesława V)⁸⁰.

Rządy Bolesława V w księstwie warszawskim należy ocenić negatywnie. Nasilająca się sprzedaż i zastawianie dóbr doprowadziły do uszczuplenia domeny książęcej w ziemi warszawskiej, zakroczymskiej i nurskiej oraz sprzedaży powiatów: błońskiego, tarczyńskiego i kamienieckiego. Brak pieniędzy i trudności finansowe ze spłatą długów spowodowało nie tylko uzależnienie Bolesława V od jego braci: Konrada III i Janusza II, lecz również od zamożnej szlachty i patrycjuszy warszawskich. Po zgonie Bolesława V (27 IV 1488 r.) w wyniku różnych komplikacji, w tym finansowych, zwlekano przez wiele dni z jego uroczystym pochówkiem. Dopiero po przyrzeczeniu przez Janusza II spłaty długów zmarłego brata i potwierdzeniu przywilejów ziemskich 12 V 1488 r. doszło do uroczystego pochówku Bolesława V w kolegiacie p.w. św. Jana Chrzciciela w Warszawie⁸¹.

Janusz Grabowski, Boleslaus V's "empty pockets". Financial problems of the Duke of Warsaw (1471–1488)

Summary

Boleslaus V (1453–1488) was the son of Boleslaus IV and Kiev princess Barbara Olelkovna. In 1471–1488 he ruled Warsaw and Nur lands, and in 1471–1484, Zakroczym land. Rule of Boleslaus V is viewed negatively. Increasingly frequent sales and pledging of land has led to diminishment of ducal demesne in Warsaw, Zakroczym and Nur lands as well as sale of Błonie, Tarczyn and Kamieniec counties. Lack of money and financial problems with repayment of debts has led to Boleslaus V becoming dependent not only on his brothers — Konrad III and Janusz II of Płock, but also on wealthy nobles and Warsaw patricians. In 1477 the duke married Anna Radzanowska, whom he soon abandoned. He died on 27 April 1488. He was buried on 12 May 1488 in St John collegiate church in Warsaw.

Słowo kluczowe: Mazowsze, Bolesław V, Janusz II, rejestry skarbowe, metryka książęca

Keywords: Mazovia, Boleslaus V of Warsaw, treasury registers, ducal metrica

⁸⁰ Tenże, *Piotr z Chodkowa*, s. 114.

⁸¹ Zob. tenże, *Perypetie z pogrzebem i miejscem pochowania Bolesława V, księcia mazowieckiego [w:] Kościół i społeczeństwo. Studia nad obiegiem informacji i konfliktami zbrojnymi w danych i nowych wiekach*, red. J. Grabowski, Warszawa 2012, s. 23–30.